

Акцептовані чеки Українського кооперативного банку 1920 р.

Олександр Десятников (Черкаси)
Ілюстрації – Дмитро Харітонов (Київ)

Роки національно-демократичної революції (1917–1921 рр.) в Україні сколихнули громадське життя колишньої національної окраїни Російської імперії. Демократичні процеси поставили на порядок денний питання про самоорганізацію українського суспільства, особливо селянства. Саме у роки революції відбулося становлення в Україні власної самодіяльної кооперативної системи. Діяльність кооперативних товариств та їхніх союзів регулював ряд демократичних законів Тимчасового уряду. Вони базувалися на визнанні загальних кооперативних принципів, зокрема і щодо різнопланової роботи кредитної кооперації. Найбільш повноцінно свої функції вона могла виконувати через створення власних незалежних банківських установ. Із цією метою 17 червня 1917 р. засновано Південний кооперативний банк, який з 17 вересня 1917 р. функціонував під назвою Український народний кооперативний банк (скорочено Українбанк). Цю назву затвердив Генеральний Секретаріат Центральної Ради 23 грудня 1917 р. [1].

Плани випуску Українбанком власних кооперативних грошей поставали з часу його заснування [2]. У міру знецінення обігових грошових знаків, загострення кризи грошового господарства ставало все актуальнішим. Випуском власних грошей Українбанк планував хоча б дещо полегшити труднощі грошового обігу й налагодити ефективну кредитну роботу. Безпосереднім приводом для випуску стала чергова фінансова криза, причиною якої став відступ з Києва більшовицьких військ на початку травня 1920 р. у ході радянсько-польської війни. Разом із червоною армією з обігу почали виходити і радянські грошові знаки [3].

У планах польської влади і Симона Петлюри, який повернувся в Україну разом з ними, негайної грошової реформи не передбачалося. Таким чином, грошовий обіг почав відчувати великі труднощі. Грошових знаків катастрофічно не вистачало і, разом з тим, обігові купюри різних попередніх урядів поступово знецінювалися. Під час польського правління і подальших воєнних дій грошова криза особливо гострих форм набула в Києві. У цих умовах кооперативні установи за взаємною згодою прийняли рішення ввести систему акцептованих чеків, які за своєю

суттю були кооперативними грошима і могли деякою мірою замінити урядові грошові знаки [4]. Обґрунтовуючи такий крок, Бюлетень Українського Народного Кооперативного Банку писав: “Якщо знецінення державних грошей буде продовжуватися, то наші приватні банки не в силах допомогти державі в цій справі, бо їх зовсім зруйновано, то є ще одна сила, яка може підняти цю вагу на свої плечі, це кооперація. Вона тільки одна поки що уціліла серед загальної розрухи, вона одна користується довір’ям в очах населення, має за собою певне матеріальне забезпечення і її гроші дійсно були б еквівалентом певної матеріальної цінності, а не векселем банкрута” [2].

Спочатку були випущені чеки двох номіналів 1000 карбованців та 3000 карбованців [4]. Дещо пізніше планувалося випустити чеки більших номіналів: 5000, 10 000, 20 000 і 25 000 карбованців, а також дрібні купюри у 100, 250 і 500 карбованців [5]. Але випустили лише 100-карбованцевий чек. На кожен чек ставився номер рахунку і назва кооперативних установ. Таким чином, на чеках зустрічаються назви 12 кооперативних установ, що підписали угоду про їхній випуск (далі назви за тогочасним правописом, як їх подано на чеках):

- Київський Кредитовий Союз Кооперативних установ – Союзбанк;
- Дніпровський Союз Споживчих Союзів України – Дніпросоюз;

- Центральний Український Сільськогосподарський Кооперативний Союз – Централ;
- Український Кооперативний Страховий Союз – Укрстрахсоюз;
- Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз – Книгоспілка;
- Київський обласний Союз Кооперативних товариств – Когорсоюз;
- Центральний Союз Кооперативів Півночі Лівобережної України та Білорусії – Крайсоюз;
- Київський Союз Кооперативних обществ та товариств – Райсоюз;
- Київський Крайовий Союз Молочарських Спілок – Молочарсоюз;
- Київський Центральний Загальногромадянський Кооператив – Городской потребитель;
- Київський Центральний Робітничий Кооператив – Жизнь;
- Союз Робітничих Споживчих Товариств Південно-Західної України – Сорпсоюз [6].

Чеки забезпечувалися поточними рахунками кооперативних установ в Українбанку з підтвердженням їхньої дійсності до 30 грудня 1920 р. [4]. В обігу акцептовані чеки перебували в основному в Києві [3]. Разом із тим, вони користувалися попитом і в інших містах України. Наприклад, у перший же день випуску чеків Овручівські кооперативи узяли їх на суму 300 тис. карбованців. У Києві навіть некоопероване населення ставилося до них із повною довірою. Так, Київська міська управа приймала їх у платежі за різноманітні міські податки, а також в оплату за комунальні послуги [5].

Перший успіх введення кооперативних грошей спонукав плани фінансово-консультаційного бюро Українбанку щодо впровадження довгострокової кооперативної позички шляхом випуску облігацій, які через кооперативи першої ланки могли б легко поширюватися серед сільського населення [5]. Разом з тим висувалися міркування щодо надання чекам масштабу всеукраїнських кооперативних грошей [3]. Але втілити в життя ці масштабні плани українським кооператорам не вдалося. Поляки разом із Симоном Петлюрою змогли утриматися в Києві тільки сім тижнів. Більшовики, повернувшись в Україну, своїми декретами припинили діяльність кооперативних центрів, а саму кооперацію перетворили у підлеглий державним закладам технічний апарат заготівлі й перерозподілу сільськогосподарської продукції.

Список літератури

1. **Марочко В. І.** Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.). – К., 1995. – С. 49.
2. **Чергові** питання в житті Українбанку // Бюлетень Українського Народного Кооперативного Банку. – 1920. – №1. – С. 12.

3. **Хотовицький М.** Чекова система в кооперації // Бюлетень Українського Народного Кооперативного Банку. – 1920. – №1. – С. 17.

4. **Кооперативна хроніка** // Сільський Господар. – 1920. – Ч. 1–12. – С. 79.

5. **З життя банку** // Бюлетень Українського Народного Кооперативного Банку. – 1920. – №1. – С. 26–27.

6. **Рябченко П. Ф., Бутко В. И.** Полный каталог бумажных денежных знаков и бон России, СССР, стран СНГ (1769–1999 гг.). 3-е переизд., доп. и перераб. Т. 2: Боны Украины. – К.: Логос, 1999. – С. 58.